

השיעור השבועי

גליון מספר 376

הרב המקדים: הר"ג דוד פריץ רבה של פנמה
רב אורח: הרב מיכאל מלכיאלי השר לשירותי דת

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"כ היזדים ומשודר דרך הטלויזיה והרדיו ובקוויים רבים. מיוחד של מן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

כתב וערך השיעור:
הרב דכיר פריץ שליט"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ידועים
18:06	17:33	16:41	חל אביב
18:01	17:29	16:38	חיעה
18:01	17:29	16:37	באר שבנו
18:05	17:33	16:41	

שמות | כ"א טבת תשפ"ג

הלכות ברכות - ח

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 0506-730-831

עניית קדיש וקדושה בעמידה, בקריאת שמע וברכותיה, ובשאר ברכות. שאילת והשבת שלום בק"ש וברכותיה. אמירת שלום לרבו. להתחיל חזרת הש"ץ כשיש ששה שסיימו להתפלל. המתפלל עמידה ושומע קדושה. שומע כעונה תורת שמיעה עליו או תורת דיבור. התחייב בעל המחיה' אם יוצא ידי חובה ממי שמוסיף 'על הגפן' ו'על העץ'. תפלת נדבה בזמנו

קדיש וקדושה במעין שלש

א. בשיעור הקודם הפסקנו באמצע ענין, אמרנו שלכאורה תהא נפקא מינה אם מעין שלש מהתורה או מדרבנן, כאשר באמצע ברכת מעין שלש שומע קדיש או קדושה, האם יענה או לא. כידוע באמצע ברכות קצרות כמו ברכת שהכל, לא עונים על קדיש וקדושה, אבל באמצע ברכות ארוכות כמו אלהי נשמה ואשר יצר, עונים חמשה אמנים הראשונים בקדיש, ו'קדוש' ו'ברוך' בקדושה. אם מעין שלש מדרבנן דינה ככל הברכות הארוכות שעונים, אבל אם היא מדאורייתא דינה כברכת המזון שלא עונים.

קריאת שמע וברכותיה

ב. במשנה ברכות (א) אמר רבי יהודה, בין הפרקים, כלומר בברכות קריאת שמע בין ברכת יוצר אור לברכת אהבת עולם, וכן בין ברכת אהבת עולם לקריאת שמע, וכן בין שמע לזההי אדם שמוע, והיה אם שמוע לויאמר, שואל בשלום אדם נכבד - כגון גביר תומך בישיבות, חבר כנסת רק כשהוא שלוחא דרבנן - ומשיב שלום לכל אדם. ובאמצע הפרקים, שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו, כגון אביו, או רבו המובהק שלמד רוב חכמתו ממנו, או גדול הדור, ומשיב שלום לאדם נכבד, ואפילו באמצע הפסוק, חוץ מפסוק שמע ישראל וברוך שם, שלא יפסיק בהם כלל. ואפילו בין שמע לברוך שם לא יפסיק. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן סו סעיף א), כדעת רבי יהודה.

1 מדברי הרב דוד פריץ שליט"א: ברשות מורנו ורבינו מרן הראשון לציון שליט"א. באבות (פרק ה משנה ט) יהודה בן תימא אומר, הוי עו כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגייבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. והשאלה למה השווה לבעלי חיים? אלא רצה לומר, כמו ההחיות עושות בתמימות, בלי מחשבות זרות, כך אנחנו צריכים לעבוד את ה' בתמימות, בלי שיקולים וחשבונות זרים. מרן זצ"ל למד תורה וגדל בתורה, וזכה לחבר ספרים רבים, בזכות עבודת ה' ועמל התורה בתמימות. **ב"ה** בכל רחבי העולם זוכים לספרים "ילקוט יוסף" של מרן הראשון לציון שליט"א, בכל השפות, היום מתרגמים לנו גם בשפה הספרדית, ובכל העולם קובעים שיעורי תורה מתוך הילקוט יוסף, וגם אנחנו לומדים בהם בהשתוקקות, ונתקיים הפסוק "מלאה הארץ דעה את ה'". יהי רצון שנזכה לביאת משיח צדקנו, אמן ואמן.

דברי שר הדתות הרב מיכאל מלכיאלי שליט"א: ברשות מרן הראשון לציון, פאר הדור, סבא דמשפטים, הגאון הגדול רבינו יצחק יוסף שליט"א, ה' יאריך ימיו בטוב ושנותיו בניעמים. בפרשה קראנו על יעקב אבינו ע"ה, שלפני שהגיע עם משפחתו למצרים, נאמר בתורה (בראשית מו, כח) "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו וגושה", והביא רש"י בשם מדרש אגדה, ששלח אותו להקים ישיבה שמשם תצא הוראה. רצה לדאוג לשירותי הדת. השאלה מדוע יעקב שלח את יהודה למטרה זו, הלא יש לו את בנו יוסף שהוא מלך במצרים, ובוודאי יש לו היכולת לדאוג להקצאת שטח ומשאבים, הרבה יותר מיהודה.

בזמנו כשההורים רואים שבנם עסוק בתפלה, כגון שאביו עובר לידו והוא מגביה קולו "והאר עינינו בתורתך", הם מוחלים ולא מקפידים אם לא שואל בשלום, ולכן כיום בכל אופן לא יפסיק.

רב מובהק

ג. מה שבאמצע הפרק מפסיק כדי לשאול בשלום רבו, אין הכוונה שיפסיק לכל תלמיד חכם שצריך לכבדו, אלא דוקא לרבו שצריך לירא ממנו, וכמו שאמרנו במסכת אבות (פרק ד משנה יב) ומורא רבך כמורא שמים, ובגמרא (פסחים כב) דרשו, את ה' אלוקיך תירא, "את" לרבות תלמידי חכמים, וכתבו התוספות (ב"ק מא: ד"ה לרבות) שמדובר דוקא ברב מובהק, או בגדול הדור. יש אומרים שמי שלימדו אותיות א' ב' נקרא רבו מובהק, אבל העיקר להלכה שרבו מובהק הוא מי שלמד רוב חכמתו ממנו, לימד אותו איך ללמוד סוגיא, ולהגיע להלכה, דרך הבית יוסף והאחרונים. ואין הבדל אם למד תורה מפיו באופן ישיר, או שלמד מספריו. מי שלמד הרבה בספריו של מרן זצ"ל, יביע אומר וחזון עובדיה, אף שמעולם לא שמע ממנו שיעור, נחשב רבו מובהק, כי רוב חכמתו ממנו.

שלום עליך רבי

ד. יש לשאול, במשנה אמרו שבאמצע הפרק מפסיק כדי לשאול בשלום רבו, ומשמע שאומרים שלום לרבו. וכן מבואר בירושלמי (ברכות פ"ב ה"א),

אלא יעקב אבינו מלמד אותנו דבר גדול, יהודה היה מלך, "גור אריה יהודה", ומאן מלכי - רבנן. כשהולכים לבחון היכן צריך להקים את שירותי הדת, ישיבות ובתי כנסת, לשם כך לא שולחים אפילו את מלך מצרים, אלא שולחים את החכמים גדולי התורה, שהם מנחים אותנו על כל צעד ושעל, ולכן יעקב אבינו שלח את יהודה ולא את יוסף.

זכינו ומורנו ורבינו מרן הראשון לציון שליט"א מנהיג את הדור, ואנחנו מתייעצים אתו על כל צעד ושעל. במשך תקופה ארוכה מרן שליט"א כאב את כאבו של העם בישראל על מצב שירותי הדת. יהי רצון שנזכה להצליח בתפקיד ולעשות דברים טובים, בהנחיית מרן שליט"א, עד ביאת גואל צדק. אמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגדול, שקדן בתורה, הגאון רבי דוד פריץ רבה הראשי של פנמה, בנו של הגאון הרב מיכאל פריץ שליט"א, היינו אצלו בביקור בפנמה ולפני כן כשהיה בוונצואלה, והוא יושב על התורה ועל העבודה. יהי רצון שימשיך לזכות את הרבים, יעשה עוד כהנה וכהנה, ויעלה מעלה מעלה, יגדיל תורה ויאדיר.

חזק וברוך לכבוד שר הדתות הרב מיכאל מלכיאלי, אני מכיר אותו כבר כעשרים שנה, בתור בחור ישיבה היה מגיע אצלי בקביעות ללמוד בכל ליל שבת עם קבוצה של בחורים, והיה שואל כעניין ומפלפל, תלמיד חכם בן תורה. אני מברך אותו שתהיה לו הצלחה וסייעתא דשמיא, שימשיך לקדש את שמו יתברך, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח.

שרבי יוחנן² הקפיד על רבי אלעזר בן פדת שלא אמר לו שלום, ופיסו רבי יעקב בר אידי: מה שלא אמר לך שלום, כי הוא מתבייש ממך, כמו שאמר איוב (כט, ח): ראוני נערים ונחבאו³. משמע מדברי רבי יוחנן, שרבי אלעזר היה צריך לומר לו שלום, למרות שהיה רבו. והלא בגמרא בברכות (כז: ב) מבואר שכל הנותן שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל [א.ה. ובמסכת כלה פ"א הכ"ד איתא, הנותן שלום לרבו חייב מיתה], וכי אתה מתייחס לרבה המובהק או לגדול הדור כמו לחבר?! התוספות (ברכות כז: ד"ה והגות) מרגישים בזה ואומרים, תלוי איך אומר לו שלום, לא יאמר לרבו שלום כמו שאומר לחברו, אבל יכופף ראשו לרבו וינישק ידו בהכנעה, ויאמר: שלום עליך רבי.

קל וחומר לקדיש וקדושה

ה. הרא"ש (פ"ב דברכות סימן ה) למד שאם באמצע קריאת שמע מפסיק לשאול בשלום רבו ואביו ואמו, קל וחומר שיפסיק לכבוד הקב"ה לקדיש וקדושה. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן סו סעיף ג), ולמעשה יענה לקדיש חמשה אמנים ראשונים בלבד, אבל על "תתקבל", "על ישראל", "יהא שלמא", לא יענה, כיון שאינם מעיקר הדין, ולכן אף שאין לעבור כנגד האומר קדיש כמו כנגד המתפלל, וכן אין לדבר בזמן אמירת הקדיש⁴, מכל מקום אחר חצי קדיש הראשון מותר לעבור כנגדו, ומותר לדבר רק לצורך. ואמן יהא שמיה רבה יענה עד יתברך, אף שבדרך כלל אנחנו הספרדים עונים כ"ח תיבות עד דאמירן בעלמא, יענה כ"ח אותיות עד יתברך⁵. ולקדושה יענה 'קדוש' ו'ברוך', ולא יענה 'מילוך', מפני שאיננה כתובה בתוספתא (פ"ק דברכות ה"א), וכל שכן שלא יענה 'נקדישך' כי זו רק הקדמה לקדושה. וכן המברך שאר ברכות ארוכות כמו אשר יצר, ובאמצע הברכה שומע קדיש או קדושה, יענה כמו באמצע קריאת שמע וברכותיה.

קדיש וקדושה בתפלת עמידה

ו. באמצע תפלת עמידה אין להפסיק ולענות לקדיש וקדושה. והנה במשנה בברכות (ז: ב) שנינו, אפילו המלך שואל בשלומי לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק⁶. ובגמרא (ז: ב) אמר רב יוסף לא שנו אלא למלכי ישראל, אבל למלכי אומות העולם פוסק, כי יש בזה חשש פיקוח נפש שמא יהרגו. וכן פסק בשלחן ערוך (סימן קד סעיף א). והגמרא שם הביאה מעשה בחסיד אחד - כל מקום שמובא מעשה בחסיד אחד, הוא או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה בר אילעאי (ב"ק קג) - שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום, ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפלתו, לאחר שסיים תפלתו אמר לו: ריקא⁷, והלא כתוב בתורתכם "רק השמר לך ושמור נפשך" וכתוב "ונשמרתם מאד לנפשתיכם", כשנתת לך שלום למה לא החזרת לי שלום? אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי? אמר לו: המתן לי עד שאפייסך בדברים, אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום היית מחזיר לו? אמר לו: לאו. ואם היית מחזיר לו, מה היו עושים לך? אמר לו: היו חותכים את

² בירושלמי שם וכן בגמרא יבמות (יז: ב) מסופר שרבי יוחנן הקפיד על רבי אלעזר בדבר נוסף, שהיה רבי אלעזר אומר הלכות ששמע מרבי יוחנן, ולא היה מזכירו כלל. וכמובא במדרש (פסיקתא זוטרות שמות כב, ג) ישראל שגנב דברי תורה זכה לעצמו, ועליו נאמר (משלי ו, ל) "לא יבזו לגנב כי יגנוב" [א.ה. ע' תוספתא ב"ק פ"ז ה"ג, וילקוט שמעוני משלי רמז תתקלט, ומדרכי ב"מ רמז רצג, ש"ך חו"מ סי' רצב ס"ק לה, גר"א שם ס"ק מן]. ומה הטעם שרבי יוחנן הקפיד כל כך? דאמר רב יהודה אמר רב: מהו שכתוב (תהלים ס, ה) אגורה באהלך עולמים? וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים? אלא אמר דלפני הקדוש ברוך הוא: ברוננו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמעוה מפי בעולם הזה, דאמר רבי יוחנן משום רשב"י, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמעוה מפי בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר. בירושלמי (שם, ובשקלים ז: ב) מובא שיש קורת רוח גדולה לאדם שאומרים דבר תורה בשמו, כמו ההנאה שיש למי ששותה יין קונדיטון, שהוא יין מיוחד במינו, שליש יין, שליש דבש ושליש פלפלין - בשמים. וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם (אבות פ"ו מ"ו מגילה טו. חולין קד: נדה יט:). ואם כן - טען רבי יוחנן - מדוע רבי אלעזר לא אומר ההלכות בשמי? עלה רבי יעקב בר אידי ופיסו, אל תכעס על רבי אלעזר, שהרי כך היה אצל יהושע, שלא על כל דבר אמר כך אמר לי משה, אלא היה יושב ודורש סתם, והכל יודעים שתורתו של משה היא, אף רבי אלעזר יושב ודורש סתם, והכל יודעים כי שלך היא. וכדברי הגמרא (עירובין צב. בימות מג.) רבי לא שנאה רבי חייא מנין לו?! והתפייס רבי יוחנן.

³ מרן זצ"ל סיפר לי שבבחרותו כשלמד בישיבת פורת יוסף, מידי פעם היה מגיע לישיבה הראשון לציון הגאון רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל, שהיה נשיא ישיבת פורת

ראשי בסייף. אמר לו: והלא דברים קל וחומר, ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך, אני שהיית עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה! מיד נתפייס אותו הגמון, ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום.

מאבד עצמו לדעת

ז. המגן אברהם (סימן קד סק"א) כותב, שאם לא מפסיק את תפלתו לענות להגמון גוי, הרי זה מתחייב בנפשו כדין מאבד עצמו לדעת, ואותו חסיד שלא השיב שלום להגמון, כנראה היה בטוח שהשר יקבל את תשובתו. אולם הגאון רבי שלמה קלוגר (בחכמת שלמה שם) העיר על המגן אברהם שאין דבריו נכונים, כי איך שייך לומר שהיה בטוח במה שהבחיירה חפשיית, ואין לסמוך על הנס. וכתב שהמוסר נפשו על קידוש ה', אפילו בדברים שיעבור ואל יהרג, אינו נחשב מאבד עצמו לדעת.

החסיד הכיר את השר

ח. בא מרן זצ"ל (במאור ישראל ברכות לב) והעיר על הגר"ש קלוגר שנעלם ממנו מה שכתב הרמב"ן (במלחמות ס"ב בן סורר ומורה), שמלבד שלושת העבירות החמורות - עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים - כל הנהרג על אחת מהעבירות, כגון שמכריחים אותו לחלל שבת והוא נהרג, הרי זה בכלל "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" (בראשית ט, ה), ומפסוק זה למדו (ב"ר ס"ט נח) דין מאבד עצמו לדעת. אלא אם כן בשעת השמד שרוצים להעביר את ישראל על דתם, שאפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור (סנהדרין עד.). לכן צריך לומר כמו שכתב המגן אברהם, וכוננתו שאותו חסיד לא חשש שיהרגו, כי הכיר את השר וידע שהוא נוח להתפייס.

החסיד היה שקוע בתפלה

ט. עוד אפשר לומר, שהחסיד לא השיב שלום להגמון משום שהיה שקוע בתפלה, אם היה שם לב שעובר ונותן לו שלום, לא היה לוקח סיכון, אבל היה שקוע בתפלה ולא שם לב. כיוצא בזה מובא בירושלמי (ברכות פ"ה סוף ה"א), אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה מלומד בניסים, ופעם כשעמד להתפלל בא חברבר - יש אומרים שהוא ערוד ארסי ונולד מנחש וצב (חולין קכז:). - והכישו, וכשחברבר מוכיח אדם מי מהם שמקדים ללכת למעיין ניצול והשני מת, ורבי חנינא לא הפסיק את תפלתו, ונעשה נס לרבי חנינא וברא לו הקב"ה מעיין תחת כפות רגליו - "רגלי חסידיו ישמור" (שמואל א' ב, ט) - לקיים מה שנאמר "רצון יראיו יעשה ואת שוועתם ישמע ויושיעם" (תהלים קמז, יט), וכך הגיע ראשון למעיין וניצל, והחברבר מת. ואמר רבי חנינא לתלמידיו שלא הרגיש שהחברבר בא להכישו, כי היה לבו מכוין בתפלה. וגם אותו חסיד יתכן שלא הרגיש בהגמון מרוב שהיה שקוע בתפלה.

מלך גוי של זמננו

י. בזמננו מי שנמצא באמצע תפלת עמידה, ובא מלך גוי - אפילו ביידן נשיא ארצות הברית - ונותן לו שלום, לא יענה לו, כי כל האמור הוא בזמננו

יוסף. תמיד הראשון לציון היה נשיא הישיבה, מרן זצ"ל היה נשיא הישיבה, ונשאר כנשיא עד סוף ימיו, ולא מינו אף ראשון לציון אחר [א.ה. ואחר פטירתו מינו את מרן הראשון לציון מו"ר שליט"א]. הרב עוזיאל היה שקדן גדול, בבין הזמנים של אב היה הולך למלון בטבריה ומסיים שם מסכתות שמנות, שבת או בבא בתרא, לא רק תענית או מגילה, ומספריו "משפטי עוזיאל" ניכרת גאונותו. סיפר מרן שכאשר הרב עוזיאל היה מגיע לישיבה, הם היו בורחים לצדדים עד שיעבור, וקיימו בעצמם "ראוני נערים ונחבאו". היום אפילו ילדים קטנים רצים ואומרים: הרב תתן לי ברכה... או שצועקים מרחוק... צריך שיהיה דרך ארץ ומורא מגדולי הדור.

⁴ בערב שבת היה גבאי לשעבר שבא לדבר איתי באמצע החזרה, שרוצה לקרוא במה מדליקין, ורמזתי לו עם היד שלא לדבר באמצע החזרה, הוא קצת התבייש, אבל רב בישראל צריך לשמש דוגמא. יש כאלה שמשחקים בפלאפון באמצע החזרה, ה' ירחם.

⁵ ואמנם בפסוקי דזמרה ראים לענות אמן גם על החלק האחרון של הקדיש, ואמן יהא שמיה רבה עד דאמירן בעלמא, ודלא כהבן איש חי (פ"ו יגש אות י) [עיין ילקוט יוסף סי' נא ס"י].

⁶ וכי יתן לנחש לנשוך אותה? אלא הכוונה היא שלא יפסיק בדיבור, אבל יכול לנענע את הרגל, לזרוק אותו ולברוח מפניו.

⁷ מה שקרא לו "ריקא", כי מי שנעשה לו נס מנכים לו מזכותיו, ונעשה "ריק" מן, וכמו שאמר יעקב אבינו ע"ה "קטנתי מכל החסידים ומכל האמות" (שבת לב).

שמלך או שר גוי היה יכול להוציא סייף ולהרוג, אבל היום אין להם סמכות להרוג, ולכן להלכה אין הבדל בין מלך ישראל למלך גוי, וכל מלך השואל בשלומו לא ישיבנו.

יפסיק וישמע קדושה

יא. והנה בגמרא יומא (יט:) תנו רבנן, ודברת בם - בם ולא בתפלה. וכתבו תוספות (שם ד"ה בם), בם - בקריאת שמע - שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ולא בתפלה, דאמרינן (ברכות ל:) אפילו מלך שואל בשלומו לא ישיבנו, אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. וכן כתבו תלמידי רבינו יונה (ברכות סם). נחלקו רש"י ותוס' בברכות (כא:) ובסוכה (לה:), בדין הנמצא באמצע תפלת עמידה והשליח ציבור התחיל את החזרה והגיע לקדושה⁸, שאינו עונה בפיו, כי תפלת עמידה היא מעולם האצילות, ולדעת רש"י ישתוק וישמע את השליח צבור, ויחשב לו כאילו ענה קדושה. אבל התוספות העירו, איך יפסיק לקדושה באמצע עמידה, אלא ימשיך בתפלתו. מרן בשלחן ערוך (סימן קד סעיף ז, וסי' סקט) פסק כדעת רש"י, שישתוק וישמע את הקדושה, ויצא ידי חובה מדין שומע כעונה. והעיקר הוא שישמע 'קדוש' ו'ברוך'.

תורת שמיעה או תורת דיבור

יב. יתכן לבאר את המחלוקת בין רש"י לתוספות, שנחלקו בגדר דין שומע כעונה, האם תורת דיבור עליו - שנחשב לו כאילו אמר בפיו, או תורת שמיעה עליו - שחידשה התורה שיצא ידי חובה בין בדיבור בין בשמיעה. לרש"י תורת שמיעה עליו ולכן אין זה הפסק, ולתוס' תורת דיבור עליו ולכן המפסיק לשמוע קדושה נחשב לו הפסק.

להוציא את חברו בעל המחיה ועל הגפן

יג. בחקירה זו יש נפקא מינה לכמה הלכות, למשל, ידוע שהאוכל כזית עוגה מברך ברכה אחרונה 'על המחיה', והשותה רביעית יין מברך 'על הגפן', והאוכל כזית תאנים או תמרים מברך 'על העץ'. ואם אכל מכולם אינו מברך שלש ברכות, זו ברכה שאינה צריכה, אלא כתבו הראשונים שיברך מעין שלש ויזכיר בה 'על המחיה', ואחר כך 'על הגפן', ואחר כך 'על העץ'. ויש לדון כאשר הוא אכל עוגה ופירות ושתה ויין, וחברו אכל רק עוגה, ולא אכל פירות ולא שתה ויין, ואינו יודע את הברכה בעל פה - טוב שיהיה מגנט על המקרר של ברכת מעין שלש - או שהוא מסופק אם צריך לברך, כגון שאכל 18 גרם, שלדעת הרי"ף והרמב"ם (עי' יח"ד ח"א סימן טז ד"ה אולם) זהו שיעור כזית, ואף שלדברי התוס' בחולין (קג:) שיעור כזית הוא 27 גרם, וכך ההלכה, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סי' תפז), אבל הוא רוצה לצאת ממנו ידי חובה, והשאלה האם יכול להוציא, או שמחמת שמוסיף גם 'על הגפן' ועל העץ, בשביל השומע זה נחשב הפסק ולא יוצא ידי חובה. לכאורה זה תלוי בגדר דין שומע כעונה, אם תורת דיבור עליו, זה נחשב הפסק, אבל אם תורת שמיעה עליו, אין זה נחשב הפסק, כי בפועל לא דיבר.

⁸ לא צריך להמתין לכל הציבור שיגמרו את הלחש, אבל לחכם הקהל ימתין משום כבוד התורה. ואם ממהרים לכולל או לעבודה ורוצים להתחיל את החזרה, אבל יש כאלה שמאריכים בתפלה, רואים אחד שיש לו פתקים עם שמות ומתפלל עליהם, וכמו צדיק אחד שמתפלל כמה שעות ובאלהי נצור גומר את כל התהלים, מותר להתחיל את החזרה כשיש ששה שסיימו להתפלל [א.ה.]. ואם הוא כולל הש"ץ, עיין ללשון מהרלב"ח בתשו' (סי' טו) הובא במג"א (סי' נה סק"ח), ובפס"ת (ח"א עמ' הפד), ובס' משיעורי הראש"ל ח"ב (עמ' ריז). וע"ע הל"ע ח"א (עמ' פד). יש בזה כעין סתירה בין מה שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן קכד סעיף ד) שאם אין תשעה עונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה. לבין מה שכתב בשלחן ערוך הלכות קדיש (סימן נה סעיף ו) שאפשר לצרף מתפלל או ישן, ודי שיהיו רוב עונים (ע"ש סעי' ב, ובדרישה סי' קכד סק"א). יש מחלקים בין קדיש לקדושה, שבקדיש מספיק ששה אבל בחזרה צריך עשרה, אולם להלכה גם בחזרה מספיק ששה שמכוונים לברכות הש"ץ, כי כל בי עשרה שכינתא שריא (סנהדרין לו:). ולכן מרן דייק וכתב שאם אין תשעה עונים "קרוב להיות ברכותיו לבטלה, ולא ממש. אם זה ענין של דקה לכתחילה ימתין שיהיו תשעה עונים, אבל אם אתה רואה שאחד עוצר בשמע קולנו ומבקש בקשות, תתחיל אחר שגמרו ששה.

אין צורך להאריך יותר מידי בעמידה, אמרתי כמה פעמים, בכל דבר צריך לראות מה עשו גדולי הדור, זכינו להכיר את מרן זצ"ל, הרב אלישיב, הרב אורבך, חכם בן ציון, והם התפללו במשך שש או שבע דקות. אצלנו בבית הכנסת יש אחד שבמנחה של שבת כאשר אנתנו מגיעים לצדקתך, הוא עדיין באמצע עמידה, אבל מה יש להאריך, כשאומר "יונחו בו?"... כשלמדנו בישיבה של ליטאים, כבר אז היו מאריכים בתפלה, כל שכן היום שמאריכים כי יש הרבה צרות... ותפלת הלחש

תיקון תוך כדי דיבור

יד. רבינו יוסף חיים שהיה גדול הדור לפני כ-120 שנה, בספרו רב ברכות (ערך ברכה מעין שלש דף ל"ע"א) - זה אחד הספרים החשובים של הבן איש חי - כתב תשובה שלימה על הנושא הזה, והביא עוד ראייה ועוד ראייה ופלפל. ראייה אחת הביא ממה שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן רט סעיף ב) שמי שלקח כוס תה וחשב שהוא יין ובירך "בורא פרי הגפן", ותוך כדי דיבור 'שלום עליך רבי' תיקן ואמר "שהכל נהיה בדברו", יצא ידי חובה. ומכאן הוכיח שאמירת 'ועל הגפן' או 'ועל העץ' לא נחשבת הפסק. אבל התורה מונחת בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבוא ויטול (קדושין טו:), ובלבד שיחלוק עם שכל מתוך ישוב הדעת, אחר אלף המחילות, כשמתקן תוך כדי דיבור הרי הוא חוזר בו ונחשב כמוחק דבריו הראשונים, מה שאין כן כשמזכיר בברכה דברים שלא נתחייב בהם זה הפסק.

עשרת ימי תשובה

טו. כיוצא בזה מצינו בשלחן ערוך (סימן תקפב סעיף ב) שאם טעה בעשרת ימי תשובה ואמר "האל הקדוש", ותוך כדי דיבור תיקן ואמר "המלך הקדוש", או שטעה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט" ותוך כדי דיבור תיקן ואמר "המלך המשפט", יצא ידי חובה. ואמנם הרשב"א בתשובה (ח"א סימן לה) ביאר שאין זה הפסק משום שהוא מוסיף שבח, אבל גם הוא יודה שעיקר הטעם הוא שעל ידי התיקון עוקר דבריו הראשונים, שכן משמע מדברי הגמרא בנדרים (יג:). תוך כדי דיבור כדיבור דמי, חוץ ממגדף, ועובד עבודה זרה, ומקדש ומגרש⁹. מה שאין כן כשצריך לברך על המחיה, ושומע את הברכה ממי שמזכיר גם 'על הגפן' או 'על העץ', אין לו כוונה לחזור בו ולעקור דבריו הראשונים, ולכאורה בשביל השומע זה הפסק. כך הערנו בילקוט יוסף (ח"א סי' רח סעי' כג, עמ' תק) על הרב ברכות¹⁰, וכתבנו בכבוד 'ושמא יש לחלק', כי הבן איש חי לא היה קטיל קני באגמא. ומרן זצ"ל אמר לי אחר כך, שלא הייתי צריך לכתוב "שמא", כי האמת היא שיש לחלק.

תשלומין בחזרה

טז. בספר רב ברכות הביא עוד ראייה בשם החיד"א בברכי יוסף (סי' ריג סק"א ד"ה ויש), ממה שכתב בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' שסא) - היה גדול ממון הבית יוסף ב-9 שנים וישב אתו בבית הדין - שמי שלא התפלל ערבית, כגון שהלך לישון והעמיד שומר את אשתו, או שהכין שעון מעורר, והיה כל כך עייף ולא שמע את השעון מצלצל, או שאשתו בעצמה נרדמה, היה צריך להעיר אותה כדי שתעיר אותו... מתפלל שחרית שתיים¹¹, ואם הוא שליח ציבור, יכול לכוין בחזרה לצאת ידי חובת התשלומין של ערבית. והרי בחזרת תפלת שחרית אומר קדושה וברכת כהנים, שאינם נוהגים בערבית, ואף על פי כן אינם נחשבים להפסק, והוא הדין כאשר המברך כולל בברכת מעין שלש על הגפן ועל העץ, שהשומע ישמע ויצא ידי חובה במה שצריך לו.

ארכה כרבע שעה. בתא הסטנדר היה לי ספר שמירת שבת כהלכתה שיצא לאור בזמנו, ובין הלחש לחזרה הייתי לומד בו. בזמן החזרה מותר לשבת, אבל אנתנו מחמירים ועומדים, וכך נהג מרן זצ"ל שנים על גבי שנים, ורק בסוף ימיו נחלש וישב. פעם אברך אחד העז פניו ושאל את מרן, כבוד הרב, אולי גם אני אשב כמו שהרב יושב, השיב לו מרן: כשיכאבו לך הרגליים תשב, אבל מי שיכול יעמוד.

⁹ מי שמקדש אתה ואומר "הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל", ונותן לה טבעת, ולפתע רואה 'הנה היא מצורעת כשלג', ורוצה לחזור בו מהקידושין, אינו יכול להתחרט אפילו תוך כדי דיבור. וכן מי שנתגט ותוך כדי דיבור חוזר בו ואומר, אחר כך מי יקח אותי?... אינו יכול לחזור בו, כי מעשים אלה עושה אחר מחשבה תחילה.

¹⁰ הבוקר ראיתי את הדברים בספר רב ברכות, ואין שם מפתחות, ספר בלי מפתחות זה כמו בית בלי מפתח, לקח לי זמן עד שמצאתי את התשובה הזו. נתתי לגביר תלמיד חכם אחד את הספר שיעשה לי מפתחות לספר על הכריכה. בשנים האחרונות הוציאו את הספר רב ברכות מחדש עם מפתחות, והערות יפות למטה 'ברכות יעטה' לגאון רבי שמואל יאיר. היום כשמוציאים ספרים חדשים, מהדירים ועושים גם אינדקס מפורט, אבל לכל הפחות שיהיה מפתח לפי סדר השלחן ערוך.

¹¹ אלא מחמת אונס כגון שהיה חולה לא התפלל ערבית, והתעורר לפני עמוד השחר קודם הנץ החמה, יכול להתפלל ערבית, חוץ מברכת השכיבו, ויתנה אם אני יכול להתפלל עכשיו תפלה כתקנה או כתשלומין, הריני מתפלל, ואם לאו תהיה תפלת נדבה. ותפלת שחרית יתפלל רק אחר הנץ החמה, כדי שלא יהיה תורת דסתרי.

שאיני תפלת תשלומין

זי. אולם בילקוט יוסף¹² (שם עמ' תצח) כתבנו לדחות, שתפלת התשלומין אף שהיא באה על ערבית, נקראת שחרית שנים, כי חז"ל תיקנו שתהיה כתפלה העיקרית של אותה שעה, ולכן אמירת קדושה וברכת כהנים לא נחשבת הפסק. דין תפלת התשלומין זהו חידוש גדול בדיני תפלה שלא מצינו בשאר מצוות, למשל מי שלא קרא מגילה בליל פורים, ומי שלא אכל מצה בליל הסדר, לא יכול להשלים ביום. ומה שבשבת מי שלא קידש בלילה אומר את ברכת הקידוש ביום (ש"ע סי' רע"א ס"ח), אין זה מדין תשלומין [א.ה. וכן מה שבמוצאי שבת מי שלא הבדיל ולא טעם כלום, מבדיל ביום ראשון (ילקוט"ה הל' הבדלה, חו"ע שבת ב' עמ' תטו), אין זה מדין תשלומין. ועיין חזון עובדיה שבת ב' (עמ' ט)]. נמצא שדין תפלת התשלומין הוא חידוש¹³, שמשלים את התפלה על ידי תפלה שונה, ואין לדמותה למעין שלש.

טעה והזכיר מעין המאורע

יח. בספר רב ברכות הביא עוד ראייה ממה שכתב מרן בשלחן ערוך (סימן קח סעיף יב), שמי שטעה והזכיר בתפלה מעין המאורע שלא בזמנה, כגון שהיה במקום עם קישוטים וחשב שהוא נמצא בחג סוכות ואמר "יעלה יבוא", או שראה נרות נשמה וחשב שהם נרות חנוכה ואמר "ועל הניסים"¹⁴, אין זה נחשב הפסק. אלא שיש לתלות דבר זה במחלוקת האחרונים (ראה ילקוט"ה סי' קד, יב"א ח"ד תא"ח סי' נ"א אות ד), אם מדובר גם בתפלה העיקרית או רק בתפלת התשלומין, שלדעת החיד"א בספרו יוסף אומץ (סימן ח) גם בתפלה העיקרית אין זה הפסק, וכן פשט דברי מרן השלחן ערוך שלא חילק, אך לדעת הפרי חדש (שם) רק בתפלת התשלומין אין זה הפסק, מה שאין כן בתפלה העיקרית נחשב הפסק, ולדבריו אין ראייה. ועל כל פנים יש לחלק בין תפלה שהיא שבח ובקשה, שמודה לקב"ה על הניסים שעשה לנו, לבין ברכות הנהנין שמברכים על כל דבר את הברכה הראויה לו בדוקא. ועוד ששם מדובר בדיעבד שלא נחשב הפסק, אבל מי התיר לכתחילה שישמע מחברו שמוסיף דבר שאינו צריך לו (הש"ה"ה תשע"ז בשלח אות טז)¹⁵.

שומע בעונה מדין שליחות

יט. להלכה מי שהתחייב בברכת על המחיה, יכול לצאת ידי חובה מחברו שמברך מעין שלש ומזכיר על המחיה וגם על הגפן ועל העץ, ולא מחמת הראיות הנ"ל, אלא מטעם אחר. הפרי מגדים (בפתיחה כוללת לאו"ח ח"ג אות כח) מגדיר שדין שומע בעונה הוא מדין שליחות, ושלוחו של אדם כמותו. ולפי זה יש לומר, שהמברך נחשב שלוחו של השומע רק להזכרת על המחיה, ולא להזכרת על הגפן ועל העץ, כי השומע שיוצא ממנו ידי חובה מינה אותו כשליח להזכרת על המחיה בלבד.

שומע בעונה מדין התחברות

כ. החזון איש (או"ח סימן כט) מגדיר את דין שומע בעונה "התחברות השומע והמשמע כאחד", כלומר שכל מעשיו של האומר מתייחסים לשומע. וכן דעת התוספת שבת (סי' רע"א סי' מב, סי' רע"ג סקי"ו). וכן משמע מדברי הגמרא (סוכה לה). שלמדה דין שומע בעונה ממה שנאמר (מלכים ב' כב, טז) "את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה", וכי יאשיהו קרא? והלא שפן הסופר קרא, שנאמר (שם, י) "ויקראהו שפן לפני המלך"? אלא מכאן לשומע בעונה. וגם לשיטה זו יש לומר, שהשומע מתחבר למשמע רק בהזכרת על המחיה, ולא בהזכרת על הגפן ועל העץ.

הולכים אחר הכוונה

כא. ההסבר בזה, שהרי כל דין שומע בעונה הוא מדין מצוות צריכות כוונה, כדברי מרן הבית יוסף (סי' רי"ג סי' ג, סי' רי"ט) ונמצא שהכל תלוי בכוונתו. ובפרט לדברי רבינו יונה (ברכות דף ו' ע"א מדין הר"ף) בשם רבינו שמואל, שגם למאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה, כוונה נגדית מועילה. וכן דעת רוב הראשונים ומהם התוספות. (סוכה לט), הרא"ש (פ"ג דסוכה סימן לג), הר"ן (סוכה לט), האור זרוע (ה"ב סימן שיג), שבלי הלקט (סימן שסו), הרשב"א (בתשובה סימן תנח), אהל מועד (ה"ל ק"ש ד"ב ע"א) ומרן הבית יוסף (סימן תקפט), ודלא כהרא"ה (הובא באה"מ שם). ואם כך, כאשר מכוין לצאת בעל המחיה, ומכוין שלא לצאת בעל הגפן ועל העץ, יוצא ידי חובה.

שליח ציבור שיודע להוציא ידי חובה

כב. כאמור, מי שנמצא באמצע תפלת עמידה ושומע קדושה, ישמע את השליח ציבור ויכוין לצאת ממנו ידי חובה. וכתב רבינו יוסף חיים בספרו עוד יוסף חי (פרשת משפטים אות ו) שכל זה מדובר בשליח ציבור קבוע, והוא בן תורה שיודע הלכות, וכשאומר קדושה מכוין להוציא ידי חובה את אותם שלא גמרו להתפלל, וגם יש לו קול גבוה. אבל שליח ציבור שעלה אקראי, ואינו יודע את ההלכה, כגון שעכשיו חזר בתשובה¹⁶, או שלא שומעים אותו, אם יעצור וישתוק לא ירוויח כלום, חבל על הזמן¹⁷, ולכן ימשיך הלאה להתפלל כרגיל¹⁸.

מחשבה טובה

כג. ומה שאין חשש הפסק במה שמכוין לצאת ידי חובת הקדושה מהשליח ציבור, מלבד מה שאמרנו שכיון שהוא לא מוציא מפיו את הקדושה ולא מדבר בפועל, לא שייך בזה הפסק, אפשר להוסיף עוד "מחשבה טובה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה" (קדושים מ), ולכן מצד אחד נחשב לו שאמר קדושה, ומצד שני אין זה נחשב הפסק. זה וורט חסידי שמתאים לאדמו"ר... והעיקר הוא שבמצאות בפועל לא הפסיק בדיבור.

הפסוקים "ברוך הבא בשם ה'" וכו', ומכל מקום מכוין שכן נהג מר אביו לכפול, ואין בזה שום הפסק, לכן גם הוא נהג לכפול. ומרן זצ"ל (ביבי"א ח"ו תא"ח סי' ה אות א, וח"ו תא"ח סי' נ על הל' ד' אות יג, ובהל' ח"ה פ"ר ויקרא אות יב, ובחו"ע תנוכה עמ' רצח) העיר עליו, שהרי כן מפורש בדברי האר"י ז"ל בשער הכוונות (דרוש חג הסוכות דף קג ע"ד) שצריך לכפול פסוקים אלו. וכי מרן היה צריך לשתוק ולא להעיר?! כאשר היו מקשים על דבריו של מרן זצ"ל, היה מתעניין, ולעתים היה קורא לי ואומר: אם יש לך מה ליישב - תיישב. ולא פעם ולא פעמים שהרב חזר בו וקיבל האמת ממי שמורה. בספר רב ברכות יש כמה תשובות יפות, כדאי שכל אחד ישיג את הספר הזה, ומידי פעם ישתעשע עם ילדיו, ישאל אותם שאלה, וישיב להם מתוך הספר. אבל אם רואה שיש דברים תמוהים, מותר להקשות עליו. [הבעיני כיום היא שיש חכ"א מבני ברק, שמחנך את תלמידיו תשיגו תקשו וכו', ולכן על הרוב הם מקשים בלי שכל, אין להם הבנה ולא יודעים ללמוד, זו האמת, ואסור להמשך אחריהם, ובתמימות שלהם טוענים אטו אסור לחלוק על גדול הדור, אבל הם לא מבינים שפשוט הם לא יודעים ללמוד. לחלוק מותר רק עם שכל והבנה].

¹⁶ כל השנה מותר להעלות בעל תשובה להיות שליח ציבור. יש דיון בפוסקים לגבי ראש השנה וכיפור, ולהלכה גם בימים אלה מותר להעלותו, וכפי שאמרנו בשיעורים בשנים קודמות (ראה לדוגמה בספר החדש השיעור השבועי תשע"ט, פ"ר ראה אות ז).
¹⁷ כשמרן זצ"ל היה סנדק בברית מילה, היה מברך בעצמו "אשר קידש ידי מבטן", אנתנו לא נוהגים בזה, ופעם שאל אותי אחד המוהלים, למה כבודו לא עושה כמו אביו שהיה מברך בעצמו? אמרתי לו, הטעם העיקרי של מרן היה כדי לחסוך זמן, עד שיזמינו מישהו, ועד שינגן, הרב רצה ללכת ללמוד תורה.
¹⁸ וכן לגבי אמירת "ה' אלקיכם אמת" אחר קריאת שמע, אם השליח ציבור יודע לכיון, יצא ממנו ידי חובה, ואם לא נראה שיודע לכיון, יאמר בעצמו, להשלים רמ"ח תצא.

¹² התשובה הזו שנדפסה בילקוט יוסף, כתבנו אותה לפני קרוב לחמשים שנה, הייתי צעיר לימים והבאתי את התשובה למרן, ותיקן לי אפילו טעויות בניסוח, והיה מדרך אותו איך לכתוב, עם כל מיני דקדוקים. יש כאלה כותבים: אומרים התוספות... וכי כך כותבים?! אלא יכתוב: וכן כתבו התוס'.

¹³ היום לא מרבים בתפלות נדבה, ואף שאמר רבי יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו (ברכות כא), כבר כתב הרא"ש בתשובה (כל"ד סי' יג), שאין להתפלל נדבה אלא רק כשיודע בעצמו שיכוין בתפלה מראש ועד סוף בלא היסח הדעת. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן קי"ד), והוסיף שבימינו הלואי שנכוין בתפלות החובה, מי יכול היום לכוין בתפלה מתחילתה ועד סופה. אבל כשנאנס ולא התפלל תפלת חובה, מתפלל תשלומין.

אשה אחת במקום לעזור לבעלה - יש כמה מלאכות שהיא חייבת לעשות לו (ש"ע אה"ע סי' פ"ט) - היא מתפללת בנץ החמה, ואחר כך בשעה שבע מתפללת שוב במנין השני, והוא מחכה לארוחת בוקר... היא צדיקה ומתפללת נדבה, אבל צריך ללמד אותה שזו טעות כי בימינו לא מתפללים נדבה.

¹⁴ מרן זצ"ל אהב מאד את הכולל שלנו 'חזון עובדיה', והיה מגיע פעמים רבות למסור שיעורים, בבית יוסף אבן העזר וחושן משפט, ובראש חודש היה מחלק בעצמו את המשכורות, היה שמח לחלק משכורות לאברכים. פעם הקדים והגיע בערב ראש חודש, והמזכיר סידר את המעטפות ומרן חילק לאברכים, אחר כך כשהתפללנו מנחה אחד האברכים שיהיה בריא צעק "יעלה יבוא", הוא קיבל משכורת וחשב שכבר נכנס ראש חודש...

¹⁵ הבאנו כמה ראיות מספר רב ברכות לרבינו יוסף חיים, ודחינו, ומה נאמר, אסור לדחות את דברי גדול הדור. כך טענו כלפי מרן זצ"ל בצעירותו, אבל האמת שמותר לחלוק בדברים שהדעת נותנת. רבינו יוסף חיים (בשול"ח רב עמ' ח"ד תא"ח סימן יט, ובבן איש חי ש"ב פרשת ויקרא אות טז) כתב, שאינו יודע למה כופלים בהלל את